

ЩОДО УМИСНОГО ЗНИЩЕННЯ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ ТА ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНОЇ ШКОДИ

Боровик Андрій Володимирович

доктор юридичних наук, доцент,

відмінник освіти України,

віце-президент з наукової роботи

Науково-дослідного інституту публічного права

м. Київ, Україна

Україна має багату та різноманітну культурну спадщину, що відображає вплив різних історичних епох та культурних традицій, знищення культурних об'єктів призводить до втрати унікальних зразків мистецтва, архітектури, літератури та інших форм культурного вираження, зменшуючи загальне культурне багатство нації.

Культурні цінності формують унікальний культурний ландшафт країни, їх вилучення або знищення спотворює цей ландшафт, позбавляючи його автентичності та історичної цінності. Знищення або пограбування культурних цінностей сприймається як особиста втрата для багатьох українців, адже ці об'єкти є частиною їхньої колективної пам'яті та ідентичності.

В ході бойових дій під час російсько-української війни пошкоджуються або знищуються культурні шари археологічної спадщини, бібліотечні, музейні, архівні та інші культурні об'єкти, що може розглядатися як складова злочину геноциду проти українського народу, оскільки саме знищення таких культурних цінностей посягає на українську ідентичність.

Свідоме знищення російськими військами культурних об'єктів на території України свідчить про наступні сценарії культурного геноциду: знищення культурних цінностей Українського народу з метою підтвердження міфу про те, що «без росії України не існувало»; привласнення матеріальних цінностей України з метою збагачення; апропріація культурних цінностей України з метою використання їх для підтвердження власної фейкової історії [1].

Слід зауважити, що політика культурного геноциду українського народу з боку росії має тривалу історію. Так, починаючи з XVIII–XIX ст. представники російської імперії, до складу якої на той момент частково входили українські землі, вивозили українські культурні цінності з метою привласнення історії та культури

України-руси, знищення свідчення її політичного та військового минулого, здійснення асиміляції українського етносу народами російської імперії [2]. Привласнення та пограбування культурних цінностей Українського народу також масово здійснилося у період Першої Світової війни, під час військової інтервенції більшовиків росії проти УНР, під час панування тоталітарного радянського режиму на українських територіях, у період Другої світової війни, після тимчасової окупації АР Крим та частина Донецької і Луганської областей у 2014 р. Окремою формою посягання на культурні цінності України стало привласнення наукових і культурних надбань українських науковців і митців та видання їх за етнічних росіян, зокрема було русифіковано таких митців, як: І. Репін, І. Айвазовський, К. Малевич, А. Куїндж, О. Мурашко, Д. Бурлюка, О. Екстер та ін.

Після повномасштабного вторгнення росії на території України та ведення збройної агресії проти нашої держави було знищено, пошкоджено пограбовано такі культурні об'єкти та цінності, як:

1) знищено: Іванківський історико-краєзнавчий музей, Маріупольський драматичний театр, Національний музей Григорія Сковороди та ін;

2) заміновано: територію Національного історико-археологічного заповідника Кам'яної Могили (м. Мелітополь);

3) мародерство в Херсонському художньому музеї ім. О Шовкуненка, Херсонському обласному краєзнавчому музеї, фондах дореволюційних видань Наукової бібліотеки ім. О. Гончара (м. Херсон), Художній галереї ім. А. Гавдзинського (м. Нова Каховка), Художньому музеї ім. Куїнджі (м. Маріуполь);

4) затоплено в результаті підризу Каховської ГЕС будинок художниці Поліни Райко, будинок-музей письменника Остапа Вишні, Корсунський монастир XVIII ст., місця розкопок середньовічних Тягінської фортеці (с. Тягінка) та міста-порту Олешія (м. Олешки);

5) вивезено оригінали картин А. Куїнджі, І. Айвазовського, М. Дергуса, Т. Яблонської, експозицію історико-археологічного заповідника «Кам'яна Могила», колекцію іконопису XVII–XX ст. та ін. [3, с. 39].

Відповідно до положення міжнародних нормативно-правових актів, Україна має право претендувати на застосування до країни-агресора росії таких інститутів міжнародно-правової відповідальності як: репарація (компенсація або відшкодування в результаті порушення міжнародних прав чи обов'язків в ході військової агресії) та реституція (повернення вкрадених конфіскованих чи незаконно вивезених культурних об'єктів). Зокрема, Україна отримала позитивний досвід щодо вирішення питання повернення культурних цінностей

викрадених рф, оскільки за рішенням Верховного Суду Нідерландів від 09.06.2023 країна-агресор зобов'язана повернути музейні експонати виставки «Крим Золотий – острів у Чорному морі» (скіфське золото), права на яке росія оспорювала протягом останніх 9 років через підставні кримські музеї [2].

Література:

1. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX-поч. XXI ст.) : монографія. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 1020 с. ISBN 978-966-02-9461-5 (дата звернення: 02.09.2025)

2. «Скарби Криму. Повернення»: як готуються до відкриття виставки у Києві. Суспільне. Крим. <https://suspilne.media/crimea/782095-skarbi-krimu-povernenna-ak-gotuutsa-do-vidkritta-vistavki-u-kievi/> (дата звернення: 01.09.2025).

3. Гавловська А. О., Томіліна Ю. Є. До питання відшкодування шкоди завданої культурним цінностям в ході російсько-української війни. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»* : зб. наук. праць / гол. ред. Стратонов В. М. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 3. С. 36–42/ <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/410/375> (дата звернення: 01.09.2025)